

Notícia de bibliografia de les comarques gironines

RESSENYES

J. MARQUÉS: **La comarca del Bajo Ampurdán.**
Catálogo monumental de la provincia de Gerona. Fascículo V. Girona, Diputación Provincial, 1978.

En el transcurs de l'any 1978 ha aparegut el fascicle V del Catàleg monumental de la Província de Girona, editat, com els volums anteriors, per l'Excma. Diputació Provincial de Girona.

El text d'aquest magnífic volum és degut a la ploma del Dr. Jaume Marquès i Casanovas, Canonge Arxiver de la Seu Gironina i Cronista Oficial de la Ciutat. És el Dr. Jaume Marquès un historiador competentíssim; el fet d'estar al front del riquíssim arxiu de la catedral de Girona li ha donat ocasió de catalogar, llegir i examinar nombrosíssims documents que li han permès estudiar a fons els fets de la nostra història; llatí consumat, tradueix a la perfecció els documents redactats en el llatí medieval no sempre de fàcil interpretació! encara que pugui semblar el contrari. Aquesta obra dedicada al Baix Empordà, encara que per la seva extensió serà dividida en dues parts, la primera destinada a estudiar exclusivament la ciutat de la Bisbal, capital de la comarca, deixant la segona per a estudiar detingudament a aquesta, és una obra interessantíssima, digna de tot elogi. El Dr. Marquès diu el que vol dir, de manera clara, senzilla i entenedora; per això els seus treballs són igualment apreciats pels erudits que van a la recerca de dades autèntiques dels temps remots de la nostra història, com pels senzills lectors que busquen una estona d'entreteniment amb la lectura d'aquestes obres, sempre interessants i curioses.

Dedica el Dr. Marquès els primers apartats o capítols de la seva obra a l'estudi de la prehistòria, protohistòria, dominació romana, introducció del cristianisme, reialme visigot i invasió àrab; és a dir a aquells temps remots quan la Bisbal encara no existia, per la qual cosa ha de limitar-se a l'estudi de totes aquelles èpoques en relació amb el tema comarcal. Precedeixen a aquests apartats, uns capítols destinats a explicar el que és la comarca del Baix-Empordà, situació i toponomàstica de la Bisbal, interessantíssim capítol aquest de l'onomàstica perquè posa en clar aquest difícil i embolicat tema. Ens diu que el topònim «Fons edictus» que apareix per primera vegada en un document de l'any 844, és propi d'una villa, en el sentit romà d'aquesta paraula o sigui extensa finca o explotació agrària, diferent del de «Fontanetum», encara que tots dos pertanyien al bisbe de Girona, com ho ha demostrat el Dr. Josep Calzada en un opuscle dedicat al mil·lenari de la Bisbal. «Fons edictus» es refereix precisament a Fonteta, nombrada «Fons edicta» en un document de l'any 922. En altre document de l'any 881 trobem la forma més explícita de «villa Sanctae Mariae, quam alio

nomine vocant Fontanetum et Palatii Mororum» i aquesta sí que es refereix a la primitiva villa on es troba situada la Bisbal. Per tant la villa anomenada «Fontanetum» —Fontanet era anomenada també «villa Sanctae Mariae», segurament perquè en ella hi havia ja un temple dedicat a Santa Maria— amb el temps, parròquia de Santa Maria de la Bisbal, i anomenada també «Palatii Maurorum» que el Dr. Marquès tradueix com a «Palau dels Moros», perquè hi havia un palau, que amb el temps esdevindrà el castell-palau dels bisbes de Girona. El nom de la Bisbal, apareix, a l'any 1002 com a «Sancta Maria quam dicunt Episcopalem». A l'any 1019 és ja citada amb el nom únic de Sancta Maria episcopal i a l'any 1148 el seu nom és esmentat senzillament «in loco Episcopali». El nom, ja sigui per corrupció popular del vocablo «episcopal», sigui per aféresi de «Villa Bisbal» el nom va quedar definitivament per la Bisbal. Quant al «palau dels moros», ja a partir del 1180 va quedar convertit en «Castrum episcopale» o sigui el «castell episcopal».

Esdevenint aquesta antiga villa cap d'aquest important domini senyorial o baronia dels bisbes de Girona, ja és més fàcil de seguir la seva història que és el que fa detingudament el Dr. Marquès. El rei Jaume II va atorgar al bisbe Bernat de Vilamarí (1292-1311) el mer i mixt imperi sobre el castell de la Bisbal i el seu terme. El mateix rei Jaume II, el 21 de març del 1323, a precs del bisbe de Girona Pere de Rocabertí i per contribuir a l'increment del lloc de la Bisbal va expedir un decret en virtut del qual va atorgar a la Bisbal el mercat setmanal de cada divendres, que encara avui se conserva. Fa notar el Dr. Marquès que això li va donar gran prestigi comarcal i va contribuir en gran manera a la prosperitat de la població, que ja en època del ple floreixement del règim municipal va assolir també la concessió d'una carta municipal que havia de tenir una gran importància per a l'evolució d'aquesta població. Fou el bisbe Gastó de Montcada el que va atorgar a la vila de la Bisbal el privilegi de l'any 1328 en virtut del qual els veïns podien reunir-se en assemblea i elegir quatre jurats i quaranta consellers o cònsols per al govern de la vila. D'ara endavant el poble ja podria governar-se per si mateix.

Com sigui que uns quants anys abans els comtes d'Empúries havien erigit l'anomenat Castell d'Empordà en l'antiga parròquia de Sant Martí de Llaneres, ço que va motivar una situació conflictiva entre el rei d'Aragó i el bisbe de Girona, d'una part, i la casa comtal d'Empúries de part altra, en els primers anys del segle XIV, el Dr. Marquès dedica també un capítol o apartat a estudiar aquesta qüestió i l'evolució de la baronia de Castell d'Empordà, tota vegada que aquest municipi fa uns quants anys que ha sigut incorporat a la ciutat de la Bisbal. El Dr. Marquès en un interessant opuscle sobre «La Mare de Déu del Castell d'Empordà»

(Girona 1960), tracta d'aquest antic senyoriu o baronia, que resumeix en aquest capítol. Per cert que en tractar d'aquests fets de començament del segle XIV, esmenta, sens dubte, per una lamentable errada d'impremta, al rei Joan I, quan aleshores regnava Jaume II. En una nova edició convé la rectificació d'aquesta errada.

Continua l'estudi de l'evolució de la Bisbal, que cada dia va adquirint major importància; amb la construcció de les seves muralles va esdevenir una vila fortificada, que des de l'any 1328 va gaudir d'un règim municipal propi. Dedicava un record a les vicissituds de la Bisbal i comarca quan la guerra civil de 1462 a 1472 i posteriorment segueix estudiant l'època renaixentista, amb el segle XVI i després el transcurs dels segles XVII amb el barroquisme, i següents. Detalla i explica els diferents monuments de cada època; posant especial atenció en els més importants com són l'església parroquial de Santa Maria i el castell-palau dels bisbes de Girona. A l'any 1708, el cens de població ja li dona 394 focs que sumats als 104 de Sant Pol fan 502 focs o llars, ço que converteix a la Bisbal en cap de les poblacions de la comarca; els habitants del seu terme no baixaven de dues ànimes. La universitat de la vila continuava amb les seves diferències i divisió respecte de la població forànea, que comprenia Sant Pol i el Vilar, persistien en llur plet per a redirir-se de la jurisdicció episcopal i aspiraven a esdevenir súbdits directes de la corona. Si el segle XVIII fou època del floreixement interior de la Bisbal, el segle XIX ho fou d'expansió exterior. Dos fets caracteritzen l'evolució de la Bisbal: primer, la desaparició del poder feudal de la mitra de Girona per la supressió dels senyorius acordada per les Corts de Cadis a l'any 1812 i posada lentament en efectiu als anys posteriors; segona, les lleis desamortitzadores que acabaren amb el poder econòmic de les institucions religioses. Contribuí al progrés de la Bisbal l'aparició de la indústria a mitjans de segle, sobretot en un doble aspecte: la ceràmica i la indústria surera. També fou molt important per la Bisbal la construcció de la carretera de Girona a Palamós, així com la del tramvia de Palamós a Girona tingué la seva importància.

A l'any 1906 per concessió del rei Alfons XIII la vila de la Bisbal fou enlairada a la categoria de ciutat. És capital del partit judicial del seu nom i capital de la comarca del Baix Empordà. El Dr. Marquès, després de dedicar un capítol a l'estudi de l'art contemporani, fa un recorregut històric i artístic a través dels monuments de la Bisbal i del seu agregat Castell d'Empordà, amb l'antiga parròquia de Sant Martí i capella del Remei; el veïnat de Sant Pol i l'ermita de Santa Llúcia, ja en plenes Gavarres, a prop del Coll de la Ganga.

Acaba l'obra amb una molt nodrida bibliografia; a propòsit d'aquesta podem dir que la Bisbal ha estat població molt sortosa, ja que

en el transcurs de molts pocs anys, li han sigut dedicades darrerament unes obres tan notables com les degudes al seu fill benemèrit en Pere Lloveras, plenes d'interès i sentiment per la seva ciutat ben amada, la del canonge Dr. Josep Calzada, sobre Santa Maria de la Bisbal i finalment aquest magnífic treball del Dr. Jaume Marquès, objecte del present comentari. Acaba l'obra amb una col·lecció de cent-set boniques i interessants il·lustracions. En aquest punt ens ha cridat l'atenció que l'Índex de làmines no coincideix amb el que representen aquestes fotografies. La primera d'aquestes representa una destrala de pedra, de la Bisbal (foto A. Mas) en canvi el núm. 1 de l'Índex diu «aspecte del castell-palau episcopal» i fins al número 6 de l'Índex aquest no parla de l'esmentada destrala de pedra. I és que en realitat comença per la làmina de la portada i segueixen quatre números més de làmines intercalades en el text. L'última de l'Índex, núm. 107 diu «Tumba de Casa Dalmau de Sant Pol», que correspon al núm. 103 de les fotografies. En una nova edició caldria corregir aquesta anomalia, fent una llista separada per a les il·lustracions de la portada i làmines intercalades en el text i un altre índex per a la col·lecció de les cent-set fotografies.

Felicitem el Dr. Marquès per haver fet una obra tan excellent i desitgem veure publicat aviat el segon volum dedicat a la comarca del Baix Empordà. I per acabar volia expressar un desig, que ja ve satisfet pel que diu el Sr. Ramon Fina de Nouvilas en la interessant presentació que fa d'aquesta obra. I és que voldríem veure traduïts al català els volums fins ara publicats d'aquesta col·lecció i que els que seguiran siguin publicats en català i castellà; en català per a nosaltres, fills de la terra i en castellà perquè els altres espanyols de parla no catalana puguin gaudir d'aquesta magnífica col·lecció que pot posar-se dignament al costat de qualsevol que s'hagi publicat en altres regions i províncies espanyoles.

PELAI NEGRE I PASTELL

* * *

PALLACH, Josep: **Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya**. Barcelona, Ed. CEAC, 1978.

Jospe Pallach ha reivindicat els mestres públics en un vessant del qual poc se n'ha parlat: l'interès i l'esforç per a la renovació escolar. Però si el sol fet de demostrar la capacitat, malgrat la pobresa de mitjans, dels mestres de començament de segle per a la reforma de l'escola, és ja un encert, no ho és menys el fet de convertir tot el llibre en un joc, endevinat pel context, que ens fa saltar del temps que s'hi

estudia a les diferents etapes d'evolució política i social, fins als nostres dies, suggerint-nos uns trets o constants del magisteri gironí. Així, ens fa adonar tot parlant del 1904 en J. Batlle: «Unir-se, efectivament. Aquest és l'objectiu que volem atènyer organitzant l'Associació del Magisteri. Però unir-se ¿per a què?, ¿només per a reivindicar? (...) No hi ha autèntica reivindicació professional sense una veritable millora de la formació professional».

Joan Bosch i Cusí contesta una carta «de un maestro joven» que exigeix: «primero pan, luego pedagogía». Diu Bosch i Cusí: «aquesta consigna és equivocada i no hauria de fer dividir el Magisteri d'aquesta província» (...) «Y los maestros lo conquistaremos (la lucha por la existencia) con la pedagogía». (Pàg. 115).

Pallach ens fa conèixer una acció autònoma duta a terme pels mestres gironins: «Entre aquestes condicions locals (que han fet nulla la influència de la Institución Libre de Enseñanza) hi ha segons la nostra manera de veure, l'acció autònoma dels mestres gironins». (Pàgina 29).

Citant A. Gali, precisa l'esforç per l'ensenyament en català i la independència política: «no eren polítics, eren mestres; però a partir de 1900... Sense moure's del terreny estrictament pedagògic passaren a ser un dels sectors que amb més gran senderi, major lleialtat i de manera més compacta lluitaren per l'ensenyança del català a l'escola». (Pàg. 22).

En una visió actual de la integració del subnormal a la societat, cita a Santaló: «El niño idiota no aprenderá a leer, pero se ha vuelto más dulce, y ahora tiene amigos». «Déjelo en la escuela, yo no exigiré retribución...». Ben clarament, un punt que comporta tot un tractat d'humanitat demostratiu de la qualitat humana d'aquests mestres de començament de segle.

Així, Pallach va engrunant tota la manera d'ésser del Magisteri gironí de començament de segle a través de diferents documents, assenyalant punt per punt, uns trets característics. Entre d'altres, hi trobaríem l'interès per una pedagogia arrelada i no trasplantada, la necessitat demostrada constantment de posar en comú les experiències, amb la creació de les «Converses pedagògiques», difoses posteriorment arreu de Catalunya, o el de la discreció política a través del seu òrgan «El Defensor del Magisterio».

El llibre és, doncs, no pas un document històric, sinó una possibilitat d'arrelament en el temps i de continuïtat de la feina d'uns homes, els mestres de començament de segle, que varen encertar les bases del que cal que sigui l'escola a les nostres comarques.

A. DOMÈNECH I ROCA

BIBLIOGRAFIA GIRONINA RECENT

- ANGLADA, Maria Àngels: **Les Closes**. Barcelona, Destino, 1979.
- Cambrà Oficial de Comerç i Indústria: **Debat Costa Brava**. Ponències, comunicacions i documents de les jornades celebrades del 20 de novembre al 18 de desembre del 1976. Girona, Gràfiques Curbet, 1979, 310 pp.
- CANAL, J. CARBONELL, E. **Les estacions prehistòriques del Puig d'En Roca**. 1.ª part. Girona, Associació Arqueològica, 1979, 101 pp.
- Collegi d'Arquitectes de Catalunya - Girona: **Guia d'arquitectura d'Olot**. Barcelona, La Gaia Ciència, 1979, 104 pp. i 1 mapa.
- CYPSELA, II. Girona, Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació Provincial, 1978, 247 pp.
- JORDÀ I GÜELL, Ricard: **Vida olotina en el salt a l'època moderna (1780-1790)**. Barcelona, R. Dalmau, 1978, 61 pp.
- MARQUÉS CASANOVAS, Jaime: **La Comarca del Bajo Ampurdán**. Catálogo monumental de la provincia de Gerona. Fascículo V, Girona, Diputació Provincial, 1978, 136 pp. i 107 figures.
- MARQUÉS I CASANOVAS, Jaime: **Girona vella**. Girona, Grafis Sant, 1979, 175 pp.
- NADAL I FARRERAS, Joaquim: **L'exemple de Salt**. Girona, Partit dels Socialistes de Catalunya, 1979, 23 pp.
- Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): **Alternativa socialista per a les comarques gironines**. Barcelona, Undarius, 1979, 138 pp.
- Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): **Per una Girona nova**. Programa municipal socialista. Eleccions municipals. Abril 1979. 48 pp.
- REVISTA DE GERONA (Literatura-Ciències-Artes). Tomos IV (1880), V (1881) i VI (1882). Reedició facsimil patrocinada per la Diputació.
- SARGATAL I VICENS, Jordi; LLINÀS I VIOLA, Rosa: **Els ocells de l'Empordà**. Dibuixos de Francesc Giró i Amigó. Figueres, Centre Excursionista Empordanès, 1978.
- TARRÚS GALTER, Josep: **La cova Mariver**. Estudi tipològic dels seus materials epicardial, montboló i bronze. Girona, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1979, 66 pp. i 4 làmines.